

Дмитро Іванович Вишневецький (8 листопада (?) 1516 (1517) — 1563) — шляхтич волинський, магнат, князь роду Корибутовичів з династії Гедиміновичів. Власник маєтків у містечку Вишнівець Кременецького повіту. Збудований ним замок на острові Мала Хортиця вважається прототипом Запорозької Січі.

Біографія

Дмитро Вишневецький народився в 1517 році в місті Вишнівці (імовірно 8 листопада - в день святого Дмитра) і був старшим з чотирьох синів Івана Михайловича Вишневецького від його першої дружини Анастасії Семенівни з родини Олізарів. Один дід Дмитра — Михайло, був відомий своєю боротьбою проти татар, другий був сербським деспотом.

Перші походи

У 1548 — 1549 роках під головуванням Бернарда Претвича, Вишневецький взяв участь у походах на Очаків — форпост Османської імперії. Бернард Претвич у 1550 році в листі до великого князя

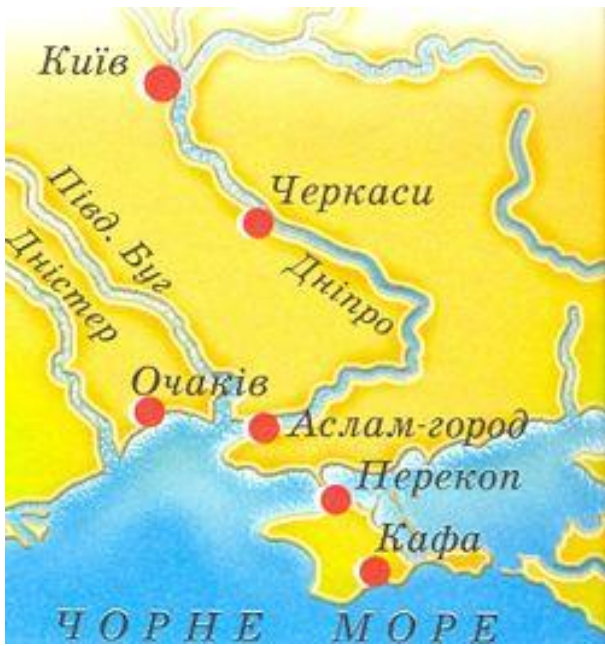
литовського (який був одночасно польським королем) Сигизмунда II Августа характеризує князя Дмитра як рішучого та відважного борця з татарами, який має виняткові здібності у воєнній справі. Сигізмунд II Август призначив Вишневецького старостою міст-фортець Черкас та Канева. З цього часу оборона від татарських набігів стала його офіційним обов'язком. Проте Вишневецький сприймає цю задачу як власну справу. Він планував створення політичного союзу польсько-литовської держави та Москви для організації відсічі турецько-кримської агресії. Центром його плану було закладення фортеці на Низу Дніпра і широке використання козацтва, яке вже тоді перетворилося на значну військову силу, хоча відомостей про існування козацької організації на той час нема. Сигизмунд II стримував дії Дмитра, оскільки формально Крим вважався союзником Великого князівства Литовського у боротьбі проти Москви.

Фортеця на Низу Дніпра – прообраз майбутньої Січі

Незважаючи на попередження Сигизмунда II, Дмитро Вишневецький у 1553 році на власні кошти розпочав будівництво фортеці на острові Мала Хортиця, куди до нього стікалися козаки. Ця фортеця мала стати форпостом у боротьбі з татарською агресією. Мала Хортиця за результатами археологічних та гідро-археологічних досліджень 1990-2000-х рр. ототожнюється з островом Байда, розташованим на захід від острову Хортиця.

Улітку 1553 році, серед цих заходів, Вишневецький несподівано залишив Малу Хортицю і з усім своїм військом відправився до Стамбула, де служив султанові Сулейману I півроку. Мотиви цього вчинку неясні. Або Вишневецький, не маючи достатньої підтримки від уряду, намагався справити на нього відповідне враження, або він прагнув налагодити добрі стосунки з султаном, щоб через нього мати вплив на Кримського хана. Вплив на уряд Великого князівства він таки справив — двірські кола були стривожені, боялися, що Вишневецький наведе турків на Україну. Після повернення з Туреччини, Вишневецький одержав вже формальне доручення тримати оборону проти татар у заложеній ним фортеці. Проте він і надалі міг розраховувати лише на власні сили. Будівництво Хортицької фортеці він довершив, мобілізувавши козаків і селян Канівського та Черкаського староств.

Боротьба з татарами і турками

Прагнучи об'єднання всіх антитатарських сил, Вишневецький зав'язав стосунки з московським царем Іваном IV Грозним. Він прохав дати грошей на будівництво кам'яної фортеці, крім цього була необхідна допомога бойовими засобами та людьми. Іван IV охоче пішов назустріч планам Вишневецького, і навесні 1556 р. московський уряд організував похід проти Криму на чолі з дяком Ржевським. До московського війська приєдналися близько 300 козаків. Звісток про особисту участь Вишневецького немає, бо він у той час не мав наміру афішувати свої справжні плани

перед татарами та турками. Московсько-козацьке військо пішло під Аслам-город (або Іслам-Кермен, тобто твердиня ісламу, поблизу теперішньої Каховки), та Очаків. Похід тривав до початку літа і був успішним, ці міста були здобуті. Восени того ж 1556 р. козаки Вишневецького знову напали на Аслам-город, уже власними силами. Замок був здобутий, гармати з нього були перевезені до Хортицької фортеці. Девлет-Гірей спочатку спробував домовитись з Вишневецьким, запрошуючи його до себе на службу. Згоди він не одержав і в січні 1557 р. зібрав всю орду і зробив спробу захопити хортицьку фортецю. Облога тривала 24 дні, після чого татари з великими втратами відступили. Вишневецький сповістив Сигизмунда II про свою перемогу і запевнив його, що татари не зможуть нападати на Україну, доки стоїть його фортеця. При цьому він просив «посилити замок людьми й стрільбою», але одержав від великого князя тільки похвалу, обіцянку жалування та рекомендацію не загострювати відношення з татарами. Упевнившись в неспроможності правлячих кіл Великого князівства до рішучих дій, Дмитро знову звернувся до Москви; йому прислали тільки гроші, і при цьому запрошували на царську службу. Тим часом, улітку 1557 р, Девлет-Гірей зібрався з новими силами у похід на дніпровський замок. Цього разу з ним ішли турецьке військо на човнах і молдавська поміч. Фортецю на острові було взято у повну блокаду, і після тривалої облоги Вишневецький змушений був її залишити через нестачу провіанту. Козаки невеликими групами прокрались крізь турецько-татарські заслони і подалися вгору Дніпром до Черкас. Покинута фортеця була зруйнована.

Похід в Молдавію. Зрада і загибель

Дмитро Вишневецький втрутився у молдавські усобиці. У 1563 році там піднявся боярський заколот проти тодішнього непопулярного господаря -узурпатора, так званого Геракліда, або Деспота. Гераклід був скинутий, а його місце зайняв керівник заколоту боярин Томжа (Томша). Частина боярства, невдоволена і Томжею, запросила Вишневецького до себе на господарство. Вишневецький охоче погодився, хоча був на той час хворим і слабким, і швидко вибрався у похід з невеликими силами. Але ті бояри, що його запросили, не дали йому достатньої підтримки. Козаки були розгромлені; частина їх і сам Вишневецький потрапили у полон. Томжа відправив усіх полонених до Стамбула. За наказом султана, Вишневецького і двох його товаришів було страчено, рядових козаків відправлено на галери.

Перекази про Дмитра Вишневецького

Навколо життя Дмитра Вишневецького і його смерті створено багато легенд. В колах польських, литовських, українських легенди почали творитись одразу після його трагічної загибелі^{[2][3]}. Оповідали, нібито його, після катувань, було скинуто з високої башти і він зачепився ребром за гак, що стричав із стіни, або що його було навмисно почеплено ребром на гак; що він прожив у такому стані три дні і при цьому без упину голосно лаяв турків та їхню віру; що тільки не стерпівши наруги над своєю вірою, хтось із турків застрелив Дмитра з лука. Оповідали, що турки вирізали та з'їли серце Вишневецького, щоб перейняти його мужність та відвагу. Згодом з'явилися нові подробиці: що султан зваблював полоненого Вишневецького у турецьку віру, обіцяючи за це всілякі блага, але Дмитро зневажив все те та ще й сам, висячи ребром на гаку, стріляв із лука в

султана. Проте французський посол, повідомляючи наприкінці жовтня (ст. стиль) 1563 р. із Стамбула про страту Вишневецького, жодним словом не обмовився про такі жахливі подробиці. В українській народотворчості ця легенда перетворилася на широко відому думу про козака Байду; однак невідомо, чи була це обробка самих тільки чуток, чи справді сам Дмитро став прототипом козака Байди. У всякому разі, Байда, як історична особа, з тогочасних джерел невідомий, і в жодному документі того часу Вишневецький не називається Байдою.

Історичне значення діяльності Вишневецького

Дмитро Вишневецький відомий як перший організатор козацьких військ. Його попередники - Предслав Лянцкоронський, Остафій Дашкович, Бернард Претвич, залучаючи козацькі загони до своїх військових операцій, використовували їх як силу допоміжну. Вишневецький спирався на козацтво як на головну силу, якою він підпирав власні політичні амбіції. Козацький літописець XVIII ст. Греб'янка називав його навіть козацьким гетьманом, але у джерелах XVI ст. такий титул Вишневецького не зустрічається. Не підтверджується джерелами також твердження про те, що нібито Вишневецький заснував Запорізьку Січ. Зв'язок Дмитрової фортеці з Січчю був лише ідейним^[2]. Діяльність Вишневецького лише вказала напрям, у якому пішов подальший розвиток українського козацтва, і дала йому потужний поштовх у цьому напрямі. Це просування козацтва на Низ Дніпра і врешті колонізація ним придніпровських степів, утворення козаками організації не лише військової, але й політичної з міжнародними зв'язками, заснування козацької фортеці — справжньої Січі у Запоріжжі. Навіть його останній похід, що скінчився

катастрофою у Молдавії, став прологом низки молдавських походів, здійснених козаками у наступні кілька десятиріч; найбільш відомими з них були походи Івана Підкови та Тимоша Хмельницького.

Вшанування пам'яті

Поштова марка 1997 року

Реверс

Названий турками «найвеличнішим ворогом Блискучої Порти», Дмитро Вишневецький заслужив на добру пам'ять нащадків. Деякі історики ототожнюють Вишневецького з героєм популярної історичної пісні — козаком Байдою.

13 вересня 1997 року Поштою України випущена в обіг поштова марка номіналом 20 копійок з зображенням Дмитра Вишневецького.

31 березня 1999 року Національним банком України випущено срібну пам'ятну монету, номіналом у 10 гривень, присвячену князю і козацькому отаману Дмитру Вишневецькому.

Вулиці, названі на честь Дмитра Вишневецького є в українських містах:

- Тернопіль
- Черкаси
- Коломия